

Acta sanctorum

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur, quae
ex Latinis et Græcis, aliarumque gentium antiquis monumentis

Quo dies primus et secundus continentur

Bolland, Johannes

Parisiis et Romae, 1866

§. IV. Quo Sanctus Turonis, Berengario relicto, sese contulerit, quid tum
primum egerit, quandonam Remis docere inceperit, et quas ibidem
scientias tradiderit, muniaque obicerit.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73889](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73889)

AUCTORE
C. B.
innuatur,
intelligendis,
confirmari
non potest,

quæ tamen præstare videtur, forsân displiceat, necessario debet admitti, cum, Sanctum a fide nunquam aberrasse, certum sit e variis aliis funebribus ejus Titulis, in quibus fidem semper sanam ac integram servasse, diserte traditur aut certe non obscure indicatur. Ut reliquos brevitatis ergo missos faciam, unum dumtaxat, vigesimum nempe et centesimum, in quo id expressius declaratur, in medium adduco. In hoc itaque canonici S. Audomari sic Sanctum compellant:

Ergo vera fides, quam tu semper coluisti,

Te trahat ad Christi requiem, quam Bruno petisti.

Ceterum hæc tam de errore in fide, cujus suspectus Bruno videri queat, quam de fidei professione, sub vitæ terminum ab eo emissa, paulo fusius præsequi hic libuit, ut evidentius pateat, nihil inde pro opinione, qua Berengarii in Philosophia discipulum Sanctum nostrum facimus, posse concludi. Atque ad id quidem veritatis amor me compulit, quo præterea nunc fit, ut committere non possim, quin unum adhuc, quod eidem opinioni nostræ utcumque obest aut saltem non favet, lectori modo ob oculos ponam.

B Inter Titulos Sancti funebres, qui numero tamen 180 fere sunt, nullus occurrit, quo ei ecclesia Turonensis parentarit; unde videri potest Turonas non adisse Cartusie Calabrinæ alumnus, qui encyclicam de morte S. Brunonis epistolam circumtulit, quique tamen id, si Turonis Philosophiam Sanctus excepisset, facturum fuisse videtur, utpote usitatum ætate sua morem, quo encyclicæ hujusmodi epistolæ ad ecclesias præcipue, quibus defunctus aut notus esset, aut saltem notus esse præsumeretur, solebant deferri, verosimillime seculus.

uti nec ex objectione, hic proposita, infirmari.

75 Ita, qui nostræ de auditu Turonis a Brunone in Philosophia Berengario opinioni adversantur, possunt arguere. Verum non omnes verosimiliter funebres Sancti Tituli uni eidemque rotulo, qui encyclicam (adi num. 23 et infra in hanc notanda) de Sancti obitu epistolam, a Cartusiano Calabrino circumtulam, pluresque certe ad hanc responsorias seu Titulos funebres complectebatur, fere inscripti, chartæque separata, in quas aliquot ex hisce verosimiliter fuerint connecti, temporis injuria interire facile potuerunt.

C Quid si ergo id de Titulo funebri, quo ecclesia Turonensis Sancto parentavit, factum fuerit? Adhæc Cartusie Calabrinæ alumnus, qui epistolam encyclicam, mortis S. Brunonis nunciam, circumtulit, forte etiam non omnes, quibus is in vivis superstes notus fuerat, ecclesias adierit, a more solito ob causas, quæ nos latent, deflectens. Ut sit, ex eo equidem, quod inter Titulos Sancti funebres nullus omnino, ecclesie Turonensis nomine insignitus, occurrat, consequens non est, ut vel Bruno Turonis notus non fuerit, vel Philosophiæ operam non dederit. Ambigi enim nulla ratione potest, quin Sanctus Colonia Agrippinæ, utpote in qua civitate notus ac magna ex parte educatus esset, notissimus existerit, nec tamen inter funebres ejus Titulos ullus est, qui ecclesie Coloniensis, seu cathedralis seu collegiæ S. Cuniberti, in qua tamen Sanctus canonicum egerat, nomen præferat; ut sane ex difficultate, quæ modo proposita est, non infirmetur opinio, qua Sanctum Turonis Philosophiam sub Berengario didicisse arbitramur. Hinc porro et ex aliis supradictis consecrarium est, ut Sanctus verosimillime, cum jam octodecim esset annorum, Parisiis nondum studuisset. Cum enim, dum quatuordecim

circiter esset annorum aut adhuc junior, litteras humaniores, quarum rudimenta Colonia posuerat, Remis prosecutus sit, hisque ibidem jam imbutus Philosophiam Turonis audire inceperit, nec paucioribus, quam binis, annis verosimillime absolverit, quo, quæso, tempore ante expletum decimum octavarum ætatis suæ annum Parisiis studere potuerit? An autem ibidem unquam post certo studuerit aut etiam docuerit, dicenda aperient.

§ IV. Quo Sanctus Turonis, Berengario relicto, sese contulerit, quid tum primum egerit, quandonam Remis docere inceperit, et quas ibidem scientias tradiderit, muniaque obierit.

A Anno circiter 1048 aut certe non serius, quam anno 1050 Turonis, relicto Berengario, excessisse S. Brunone, verosimillimum sane efficiant, quæ § præcedenti in medium adduci. Verum quo tunc Vir sanctus sese contulit? Parisiisne, an Remos? Nullum plane, quo alterutrum indubitanter asseram, suppetit monumentum antiquum. Pro civitate Remensi tamen, quod in hac Sanctum diu et studuisse et docuisse, in comperto ex dicendis sit, stare malim. Morckensius in Ms. sua Chronologica-diplomatica de S. Brunone Diatriba in ea versatur opinione, qua existimat, Sanctum Ordinis sui Institutorem post detectam Berengarii hæresim in patriam Coloniam Agrippinam esse reversum; quod sane vero apparet non absimile, etsi interim nullo pariter queat monumento sat antiquo probari. Sed quid de altero asserto dicendum, quo tum primum in S. Cuniberti ecclesia canonicum creatum fuisse Sanctum nostrum, Morckensius præterea affirmat? Nec hoc, uti etiam Brunonem tunc ibidem in sacram Scripturam resque Theologicas incubuisse, vero apparet absimile. Quod si interim ita, ut potuit, sese etiam ipsa res habuerit, a Manasse, Remensium archiepiscopo, S. Cuniberti canonicus eo sensu, quem num. 55 exposui, vocari Sanctus etiam poterit, quamvis in S. Cuniberti ecclesia, antequam in Galliam litteras discendi causa e patria primum abiret, canonicum non egisset, ut proin, etiamsi cum diu etiam ante annum 1067, quo circiter scholarum Remensium præfectura sese ex dicendis abdicavit, canonicum in S. Cuniberti ecclesia existitisse, foret admittendum, argui ex Manasse merito non posset, hanc illum ibidem vivendi normam jam inde ab eo tempore, quo nondum Gallias adierat, fuisse certo amplectum. Hæc adde iis, quæ num. 32, seq. et 63 dicta sunt.

75 Porro Sanctum in patriam post exceptam Turonis Philosophiam redisse, canonicum ibi agere tunc primum cœpisse, rebusque Theologicis simul dedisse operam, longe evaderet verosimilius, si, quod laudatus Morckensius etiam tradit, Sanctum Colonia a Gervasio Remensium archiepiscopo, qui ad hanc cathedram anno 1055 fuerat promotus, ad civitatem Remensem, ut ibidem, quas

E
Sanctus, qui, Turonas deserens, patriam

F

jorte repetit, ibique Theologia aliquamdiu operam dedit,

A *quas callebat, scientias doceret, fuisse revocatum, sat certo posset argumento probari. Pro se quidem citat Mörckensius antiquum, de quo num. 49, Cartusie Montis-Dei in Picardia codicem, a Suriano etiam in suis ad Surianam Sancti Vitam Annotationibus pag. 79 laudatum; verum cum de hujus antiquitate auctoritateque, tam Suriano quam Mörckensio et Martinio, de quo num. itidem 49, altum silente, aliunde mihi non constat, nequam codea ille, ut a præfatis scriptoribus antiquis vocetur, sufficere mihi potest, ut Sanctum revera a Gervasio Colonia Remos, ut istic doceret, fuisse revocatum, pro indubitato habeam. Rem itaque hanc, uti etiam, an Bruno, cum Turonas, audita jam Philosophia, deseruit, in patriam fuerit reversus, ibique aliquandiu, sacrae interim Scripturae rebusque Theologicis dans operam, canonicum egerit, in medio relinquo, et ad alia Sanctum spectantia, quæ certioribus solidioribusque fundamentis superstruuntur, tractanda progredior.*

Remis magistrum egit.

76 Brunonem imprimis Remis, cum verosimiliter etiam vel in hac ipsa civitate, vel alibi tum sacram Scripturam, tum etiam Theologiam sedulo jam excoluisset, scholarum magistrum egisse, vel ex solo quatuor primorum Cartusiariorum Chronico, seu potius et brevi, quod ex hoc num. 7 huc transcripsi, Sancti elogio, utpote in quo hic ab auctore coevo Remensis ecclesie scholarum magister disertè appelletur, certum esse debet. Id interim etiam confirmatur ex Sigeberto Gemblacensi, et Hugone, Diensi episcopo Sedisque Apostolicæ in Gallis legato, quorum ille in Chronographia ad annum 1084, hic apud Labbeum tom. X Conciliorum col. 565, in Epistola, ad Gregorium VII Papam anno 1077 scripta, hincque infra adhuc memoranda, Brunonem pariter ecclesie Remensis magistrum appellant. Hæc adde Meinardum, Cormeriacensem in agro Turonensi Priorem, qui in Titulo funebri, inter recedendos 176, quo Sancto parentavit, ita loquitur : Mainardus, inquam, ego in Cormariensi monasterio monachorum plurimorum nomine, non opere, Prior, Remorum, civitatis oriundus fui, domini hujus Brunonis aliquot annis doctrinam audivi, Deoque volente admodum profeci. Hæc ille, qui, quamvis se Remis sub Brunone studuisse, aperte non edicat, res tamen ita sese verosimiliter habuerit, quod Remis ortum seu natum sese pronunciet, ibique, ubi natus erat, aliquandiu verosimiliter litteras didicerit.

ibique litteras humaniores,

C 77 Atque hæc quidem, quantum opinor, S. Brunonem Remis docuisse, seu magistrum egisse, satis superque evincunt : quas vero ibidem scientias docuerit, et quo circiter tempore id operis seu muneris primum susceperit, nunc indagandum. Ac primo quidem Sanctum poesim ibidem docuisse, concludendum apparet e funebri ejus Titulo 126; in hoc enim Atrebatensis S. Vedasti Nobiliaci cænobii schola eum ita alloquitur :
..... tibi, Bruno magister acute,
Viluit hic flore mundus, sterilique decore
Flos fuit in fœno : vigit sub sole sereno,
Dum tua cantaret, studio dum musa vacaret,
Dum modo lactaret Remos, modo pane cibaret.

Nec tantum ex inferioris ordinis scientiis seu artibus poesim, sed ipsam etiam Grammaticam Remis docuisse Sanctus videtur. Etenim in ecclesie Constantiensis S. Mariæ versibus scholaribus, qui titulum ejus funebrem inter recedendos 136

constituunt, multorum præceptor grammaticorum exstitisse declaratur; etsi autem, Remise, an alibi grammaticos eruderit, non addatur, Remis tamen id fecisse illum, verosimile idecirco apparet, quod alibi, quam Remis umquam docuisse, nullo plane antiquo, quod fidem indubitatum facere natum sit, monumento queat ostendi. Alia non occurrunt, quæ, ut scientias inferioris ordinis seu humaniores litteras Remis fuisse a Sancto traditas, evincam, possint conducere.

78 Ast quid de sublimioribus scientiis, Theologia videlicet ac Philosophia dicendum? Sanctus quoque tam hanc, quam illam Remis docuisse videtur. Ac primo quidem, cum Brunoni laudes diversæ, viro fere dumtaxat Philosophiam ac Theologiam publice professo apte convenientes, in nonnullis Titulis funebribus, ac præcipue quidem Tit. 51, 52, 107, 124, 126, 151, 146, 166, 168 et 175, nulla plane loci, quo scientias hæc ille docuerit, mentione facta, attribuantur, ex eo ipso mox adducto, quo Remis Grammaticam docuisse videtur, argumento consequitur, ut et ibi Philosophiam ac Theologiam docuerit; verum rem alio adhuc modo lubet firmare. Fragmenti historici, quod a tempore Roberti, Francorum regis, ad mortem Philippi I deducitur, quodque a Marolo num. 37 laudatur, scriptor anonymus, quod non tam ex patria, quam ex studiis, quibus Remis tum discendo, tum docendo ditissime vacaverat, et ex dignitatibus, quas ibidem obtinuerat, Brunonem cognitum haberet, Remensem eum, ut num. 12 docui, appellat; quare, cum præterea hac Sanctum eo ipso loco, quo eum tam divina quam in humana Philosophia, binas scilicet hæc scientias docendo seu publice proficendo, floruisse tradit, appellatione officiat, id præsertim idcirco, quod eundem maxime ex humana ac divina Philosophia, seu ex Theologia ac Philosophia, quam utramque scientiam Remis tunc docebat, cognitum haberet, verosimillime fecerit.

79 Atque ita jam habemus, Brunonem tam Philosophiam, quam Theologiam Remis docuisse; quod autem nominatim ad posteriorem hanc scientiam pertinet, id præterea sic ostendo : Scholarchæ seu scholasticæ munus, quod non nisi doctissimis gravissimisque viris deferri solebat, obtinere Sanctum nostrum, exploratum habemus tum ex funebri ejus Titulo 175, in quo a Regularibus ecclesie S. Vincentii Noliensibus canonicis Dudum... ecclesie sedis Remensium summus didascalus fuisse asseritur, tum ex Guiberto de Novigento, scriptore coevo, qui lib. 1 de Vita sua, cap. 11 de Sancto nostro sic scribit : Fuit non longe ab his diebus Bruno quidam in urbe Remensi, vir et liberalibus instructus artibus et magnorum studiorum rector; olim autem, etiam ætate S. Brunonis seu sæculo XI in majoribus ecclesiis ad scholasticæ seu scholarchæ curam præcipue spectabat clericos liberalibus artibus ac proin, et quidem potissimum, ut apparet, Theologicis facultatibus erudire, bonis moribus informare, ecclesiasticam disciplinam promovere, et de omnibus, ad divinum cultum spectantibus, dum interrogaretur, respondere. Hæc aut certe non multum abludentia ex Thomassino de veteri et nova ecclesie Disciplina tom. 1, lib. III, cap. 70, num. 8 et ex Papyrii Massoni Annalibus in Philippo fas est colligere, licet interim scholarchæ seu scholasticæ officium, cum non desint modo, qui alibi liberales artes doceant, in ecclesiis tam majoribus seu cathedralibus, quam aliis, quantum ad exercitium magna

AUCTORE
C. B.

uti etiam
Philosophiam

E

ac Theologiam, et hanc quidem,

F

AUCTOR:
C. B.

magna ex parte sit abolitum uniceque fere quoad dignitatem et titulum remanserit. Jam vero, cum Sanctus, ut jam probatum est, scholastici seu scholarchæ munere in ecclesia Remensi certissime fuerit perfunctus, ambigendum non est, quin in ea clericis Theologiam tradiderit.

scholarcha
factus, fere
solum, docuit.

80 Et cum quidem unice tunc sublimiores scientias hasque inter Theologiam docuisse, verosimillimum puto. Etenim cathedralis Andegavensis ecclesia, in Titulo funebri, inter recedendos 166, quo Sanctum mirifice celebravit, ita de eo canit:

Hic præcellerat doctoribus, hic faciebat Summos doctores, non instituendo minores; Doctor doctorum fuit hic, non clericulorum;

tribus autem hisce versiculis, scientias inferiores a Sancto, utpote quem non clericulos, seu clericos juniores, inferioris dumtaxat ordinis scientiis addiscendis aptos, sed ætatis tantum præceptoris viros docuisse indicent, Remis traditas non fuisse, innuitur, idque, cum ex supra dictis tum Poesim, tum Grammaticam Bruno Remis docuerit, veritati esse consonum haud potest, nisi de Sancto, jam facti ecclesiæ Remensis scholarcha seu summorum studiorum rectore ac præfecto intelligatur; neque enim Sanctum, muneri huic nondum admodum, scientias sublimiores, admodum vero inferiores dumtaxat docuisse, verosimile apparet. Bruno itaque, cum jam scholarum Remensium magistratum fuisset adeptus, scientias dumtaxat altiores ac potissimum Theologiam, ante vero quam hoc officio decoratus fuisset, inferiores etiam docuerit. Atque hæc de scientiis, quas Sanctus Remis tradiderit, dicta sufficiant; proximum est, ut in tempus, quo circiter id oneris in se suscepit, modo inquiremus.

Tempus, quo
primum ibi-
dem docendi
muneri sese
addidit,

81 Si, Sanctum Colonia Agrippinæ, ut Remis litteras doceret, a Gervasio, Remensium archiepiscopo, fuisse evocatum, Mörckensius num. 73 recte notet, Bruno sane ante annum 1035, utpote quo primum ad Remensem cathedram Gervasius fuerit evectus, Remis litteras docere non inceperit; quod si autem Marlotto, qui Brunonem anno 1036 scholarum Remensium caput seu rectorem a Gervasio constitutum fuisse, Historiæ Metropolis Remensis tom. II, pag. 115 scribit, sit standum, ante annum 1035 Sanctum nostrum, cum scholarum præfecturam, nisi cum jam aliquandiu docuisset, adeptus fuisse non videatur.

Remenses scholas docere incepisse, dicendum apparet. Verum cum nec Marlotus, nec Mörckensius certam hic, uti ex supra dictis pronum est colligere, fidem sibi concilient, alio recurendum est, ut tempus, quo circiter Sanctus docendi muneri apud Remenses sese addidit, utcumque determinem. Baldricus, abbas Burguliensis, in versibus ad Godefridum Remensem, Brunoni in scholarum Remensium magisterio a Manasse, Remensium antistite, anno circiter 1077 suffectum, num. 62 huc transcriptis, hunc Godefridum suum, quem impense laudat, cum Herimanno ac Brunone Remis studuisse, docet, ac deinde subdit,

Tu fueras juvenis, fueras et acutior illis;

Tertius ergo venis, jam quoque primus eras.

Gervasio princeps, princeps tuus ille Manasses

Successit, qui te promovet ad studium;

Godefridum autem tertio loco, id est, post Herimannum et Brunonem, quibus tamen ingenii

acumine præerit, ad scholarum Remensium præfecturam, promovente eum ad id munus Manasse, pervenisse, quatuor illis versiculis (neque enim quid aliud significari hisce posse, apparet) haud dubie indicatur.

82 Hinc porro, quod huc unice facit, jam consequitur, ut Herimannus Remensium scholarum præfectus, et quidem ante Godefridum, exstiterit. Quare cum id muneri ante Brunonem, utpote cui Godefridus proxime in hoc fuerit suffectus, pariter gesserit, e tempore, quo hoc Herimannus deposuit, tempus prope, quo idem obire Bruno inceperit, perspectum habebimus. In illud ergo inquiremus. Mabillonius tom. IV Analectorum recitat epistolam, a Gozechino Leodiensi scholastico Moguntia, quo sese, Leodiensis cathedræ magisterio relicto, receperat, conscriptam, in qua hic, temporis sui vitia et mala, e Berengarii erratis maxime nata, deplorans, pag. 585 ita loquitur: Hæc omnia sapienter despexit Herimannus Remensis, Drogo Parisiensis, Spirensis Huoremannus, Bavenbergensis Meinhardus, et præterea multi, et præstantes et præcipuæ auctoritatis viri, qui, præcisus speciebus, id est, ut Mabillonius Præfatione in Sæculum vi Bened. num. 11 interpretatur, « stipendiis et emolumentis, » et abdicatis laboribus, studiis valefecerunt, et sapienti consilio usi, in Theologiæ otium, id est, uti ex antecedentibus et consequentibus apparet, Historiæque litterariæ Franciæ scriptores tom. IX, pag. 254 interpretantur, in solitudinem, rerum divinarum meditationi veræque sapientiæ unice vacaturi, concesserunt.

83 Herimannus ergo, qui hic memoratur, quique alius, quam Herimannus, Remensium scholarum ante Brunonem præfectus seu scholarcha proxime nominatus, esse non videtur, in solitudinem, studiis relictis abdicatoque proinde scholarchæ officio, sese jam tum receperat, cum præfatam epistolam Gozechinus scripsit. Quare, cum id ante annum 1060, uti ex iis, quæ Mabillonius loco proxime cit. disserit, facile intelliges, indubie fecerit, ante hunc ipsum annum Remensium scholarum magisterio sese Herimannus jam abdicarat. Jam vero, cum Herimanno proxime ex dictis fuerit Sanctus noster suffectus, consequens est, ut hic verosimillime ante eundem dictum annum 1060 a Gervasio, Remensium archiepiscopo, scholas Remenses regendas acceperit, ac proin, ut Marlotus, qui id, ut jam supra bis monui, anno 1036 factum statuit, a vero forsitan non multum aberrarit. Quam ob rem cum Sanctus equidem, antequam scholarum Remensium præfectus seu magnorum studiorum rector, ut Guibertus de Novigento supra laudatus loquitur, aut etiam, ut Regulares ecclesiæ S. Vincentii Nolienses canonici supra pariter in funebri suo de S. Brunone Titulo scribunt, summus didascalus crearetur, litteras seu inferioris saltem ordinis scientias aliquandiu Remis, Herimanno scholarum præfecturam adhuc gerente, docuisse videatur, consecrarium fit, ut inter annum 1050 et annum 1060 Remis, sive interim jam tum in civitate Remensi versans, Theologicis studiis operam ibi dedisset, sive Colonia Agrippinæ, ubi hæc excoluisset, a Gervasio archiepiscopo, ut supra Mörckensius vult, evocatus demum tum fuerit, docuisse primum inceperit.

84 Certe cum ante annum 1050 onus illud non suscepisse, indubitatum idcirco apparet, quod tum, uti ex supra dictis pronum est colligere, uno dumtaxat

e tempore,
quo huic Herimannus

E

ejus decessor
renunciavit,
determinatur.

F

Egit etiam
Remensis
ecclesiæ can-
cellarium.
Liquet id

A dumtaxat aut altero anno e Philosophiæ studio esset egressus, hocque decurso, aliquamdiu saltem Theologicis studiis, antequam docere inceperit, eosimiliter operam dederit. Atque ita modo habemus, non tantum quandonam circiter Sanctus magistrum in civitate Remensi primum egerit, verum etiam quo circiter tempore ad scholarum Remensium præfecturam seu summi didascalii munus fuerit promotus. Porro Sanctus non tantum, qua de jam satis actum, scholarum præfecturam Remis gessit, verum etiam et metropolitanæ ecclesiæ canonicum et cancellarium egit. Ac primum quidem constat tum ex primorum quatuor Cartusiæ Priorum Chronico seu de prompto ex hoc, quod num. 7 huc transcripsi, Sancti elogio, tum ex Sigeberti Gemblacensis Chronico; in quibus ambobus, perantiquis sane, habita ratione ad tempus, quo post Brunonis obitum scripta sunt, monumentis, ecclesiæ Remensis canonici titulo insignitur; quod autem ad cancellarii munus, quod pariter obierit, spectat, manifestum id fit vel ex sola, cui Bruno, a se veluti cancellario scriptæ, etiam subscripsit, Charta, anno 1076 a Manasse archiepiscopo in abbatia S. Basoli favore concessa. Hanc idcirco, prout in quarto Annalium Cartusiensium libro nondum vulgato exhibetur, huc transcribo.

ex Charta,
quæ huic
transcribitur.

B 85 Sic habet: In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Ego Manasses, ineffabili Dei providentia Remensis archiepiscopus, præteritorum atque futurorum memor, qualiter omnia ruinarum atque defectus detrimenta irrecuperabiliter patiantur: quia vitæ meæ statum non semper duraturum cognovi, manum charitatis porrigendo animæ meæ portum tranquillissimum studii præparare. Hac igitur necessitate et cura mihi commissarum ecclesiarum compulsus, et abbate Stephano id deposcente, dedi et subiecti cœnobio sancti Basoli altaria duo, Altejæ videlicet et Caprillæ, ut ea fratres perpetuo sine personatu teneant, tantum summaticos persolvant, et pro me, quoad vivam, duas omni hebdomada Missas, unam privatim, alteram vero communiter celebrent: atque per singulos annos in anniversarii mei die ejusdem ecclesiæ fratres de illorum altarium redditibus in rectorio regulariter epulentur. Si quis ea inde abstulerit, anathema sit. Actum Remis anno Dominicæ Incarnationis millesimo septuagesimo sexto, regni autem Philippi regis xvii. Archiepiscopus vero domni Manasse vii. Indictione quarta decima. Signum Guidonis archidiaconi. S. Guarini archidiaconi. Signum Manasse præpositi. S. Leuvini decani. S. Odonis cantoris. S. Henrici abbatis. S. Jotzelini abbatis. S. Gebuini abbatis. S. Raimbaldi abbatis. S. Dudonis decani. S. Dominici decani. S. Lamberti decani. S. Bavonis decani. S. Widonis militis. S. Alberti militis. S. Rodulphi. S. Haymonis. S. Lamberti. Bruno cancellarius scripsit et subscripsit.

Aliqua in
hanc

86 Charta hæc apud Marlotum quoque, qui tamen unde eam acceperit, non edicit, tom. II Historiæ Metropolis Remensis pag. 170 et seq. exstat, ut etiam in Ms., de quo num. 28, de S. Brunone Tractatu, a PP. Cartusiensis hujatibus necum communicato, ut proinde tria ejusdem instrumenti exemplaria ante oculos habeam. Atque hæc quidem omnia tum in notis chronicis, quibus signantur, tum in verbis, quibus concepta sunt, ad amissim fere inter se consonant; at non item in testibus, instrumento subscriptis; præterquam

enim quod aliquot horum nomina Marlotianum exemplar alio modo, quam quo id duo reliqua exemplaria faciunt, scripta exhibeat, abbatibus, chartæ subscriptis, monasterii seu abbatiæ, cui singuli præfuere, nomen adjungit, quod in duobus aliis exemplaribus non fit, quodque an in Marlotiano recte fiat, haud satis habeo compertum. Anonymus interim Cartusianus, Annalium Ordinis sui libri quarti auctor, Chartæ a se recitatæ sequentem, qua hæc ex autographo, desumptam, declarat, annotationem subjungit: Extractum fuit (instrumentum scilicet seu charta jam recitata) ex Originali, sigillo majore ceræ flavæ sigillato, in cujus concha impressa est imago beatæ Virginis Mariæ, dextra lævaque Jesum puerum tenentis. Hoc instrumentum inventum fuit in præfata abbatiâ sancti Basoli ad Remos per quemdam V. P. monachum Benedictinum reformatæ congregationis, Compendii commorantem, anno MDCXLIX, et cuidam Cartusiensi domus Montis-Dei commodatum, ex cujus scriptis illud eruimus.

AUCTORE
C. B.

87 Mabillonius autem, qui Annalium Benedictinorum lib. LXIV, num. 129 Chartæ, huc jam integre transcriptæ, partem recitat, quique ipsum instrumenti hujus autographum aut certe authenticum ejusdem exemplar sibi prælucisse, innuit, ita ibidem observat: Post duos (Chartæ, de qua hic, subscriptos) archidiaconos, præpositum, decanum, et cantorem ecclesiæ Remensis apposita sunt signa Henrici abbatis sancti Remigii, Jotselini abbatis Altivillarensis, Gibbuini abbatis Mosomensis, Raimbaldi abbatis sancti Theoderici, et aliorum. « Bruno cancellarius scripsit et » subscripsit, » idem, ut videtur, qui non multo post a Manasse ob ejus facinora recessit, et Cartusiensem Ordinem instituit. Authentico affixum est sigillum Manassæ archiepiscopi, exhibens effigiem beatæ Mariæ, Christum puerum in sinistro brachio gestantis cum hac inscriptione, « Manasses Remorum archipræsul. » Hæc ille, abbatibus, Chartæ seu instrumento, de quo hic, subscriptis, monasteriorum seu abbatiarum, in quibus præfuere, nomina adjungens, quæ tamen an ex ipso autographo, quod forte ad manum habuerit, an vero ex Marlotto, quem in margine citat, hauserit, non habeo edicere, ac proin rectene, an secus, nomina illa abbatibus apud Marlotum apponantur, in medio relinquo, et in tempus, quo Sanctus primum Remensis cancellarius creatus fuerit, nunc inquirō.

observantur.

E

88 Marlotus, sæpius jam laudatus, Historiæ Metropolis Remensis tom. II, pag. 154 sic scribit: Fragmentum... Historiæ Franciæ, quæ incipit a Philippo, de Brunone loquitur, acsi Remis natus fuisset. At Manasses Epistola statim citanda scrupulum amovet his verbis: « Hic Bruno » nec noster natus est, nec renatus. » Remensis igitur, ut auguror, vocatur hic, quod Remis litteras cum laude professus dicatur, cancellariæque dignitate ob juris peritiam donatus, quam adhuc exercuit sub Manasse, ut constat ex variis chartis, maxime vero ex instrumento foundationis sancti Martini Gemellorum diocesis Ambianensis, quod publice recitatum est coram Philippo rege, Manasse Remis synodum tenente, cui subscripsit Bruno cancellarius an. MLXXXIII. Ex hoc Marloti textu et ex charta, proxime recitata annoque 1076 notata, Brunonem ab anno ut minimum 1075 ad annum usque 1076 cancellarii Remensis munere functum esse, asseverant tom.

An dignitate
illa jam inde
ab anno 1073

F

AUCTOR
C. B.

tom. IX, pag. 254 *Historiæ litterariæ Franciæ scriptores*: et recte sane, si modo in anno, quo Brunonem Chartæ, seu instrumento fundationis sancti Martini Gemellorum subscripsisse, Marlotus ait, error non cubet. Hac interim de re vehementer dubitare me facit Ms., quem jam pluries laudavi, de S. Brunone Tractatus, a Cartusianis hujatibus mecum communicatus.

decoratus
fuerit, ob
aliqua,

89 Hic enim num. 12 sic habet: Circa idem tempus, quo data fuit hæc (proxime hic jam recitata) charta, Manasses fundationem abbatiæ sancti Martini Gemellorum diocesis Ambianensis, ante tres annos factam, firmavit, cujus instrumento hæc verba confirmatoria Bruno adjecit. «Anno episcopatus sui vii firmavit eam» Manasses archiepiscopus. Signum Widonis archidiaconi, et Guarini Warici archidiaconi, et Manassetis præpositi, et Leuvini decani, Odonis cantoris. Bruno cancellarius scripsit;» quod si autem hæc, quæ unde hausta sint, non additur, veritati consonent, Charta fundationis S. Martini Gemellorum, seu potius, quo fundatio hæc confirmata fuit, instrumentum, utpote Manassis, cathedram Remensem anno demum 1069 consecuti, anno septimo signatum, non anno 1075, ut Marlotus (huic enim de eadem charta, de qua in Tractatu laudato, sermo esse videtur) loco citato notat, sed anno 1075 aut 1076 fuerit donatum. Fortassis Marlotus annum, quo monasterii S. Martini Gemellorum fundatio, annis tribus, ut recitata Tractatus mox iterum laudati verba docent, confirmationem, a Manasse factam, prægressa, evenit, pro anno, quo hæc accidit, per errorem posuerit. Fortassis etiam mendosa dumtaxat aut malæ fidei documenta, ex quibus, quæ huc spectantia memorat, de prompta sint, ad manum habuerit.

que hic ad-
ducuntur,

90 Et hoc postremum quidem idcirco maxime suspicor, quod fundationis (melius forte ob jam dicta dixisset confirmationis) S. Martini Gemellorum, quod laudat, instrumentum coram Philippo, Francorum rege, Manasse Remis synodum tenente, publice (adi supra recitata scriptoris hujus verba) recitatum fuisse scribat, nec tamen synodi, Remis a Manasse celebratæ, cui Philippus Francorum rex interfuerit, mentio ulla occurrat vel apud conciliorum synodorumque collectores, vel etiam apud Galliæ Christianæ auctæ scriptores, præcipua saltem Manassis gesta, e quibus utique synodi illius celebratio fuisset, tom. IX in archiepiscopis Remensibus recensentes. Aiunt quidem ibidem col. 72, fuisse anno 1074 a Manasse concilium ad illicitas Philippi regis et Bertradæ nuptias firmandas in urbe Remensi celebratum; verum huic interfuisse Philippum, non addunt, etiam haud dubie, concilium seu generalem archidiocesis Remensis synodum, quam anno 1074 Manasses vere celebravit ad firmandas Philippi cum Bertrada nuptias celebratam fuisse, non dicturi, si has ante annum certe 1092 non fuisse contractas, considerassent.

et dubium,

91 Ut ut sit, dubium equidem ex omnibus jam dictis fit, an instrumentum, de quo modo hic fuisse actum, jam inde ab anno 1075, ut Marlotus notat, monasterio S. Martini Gemellorum fuerit concessum, ac proinde etiam, an Sanctus noster, quod ei veluti cancellarius subscripserit, cancellarius ut minimum, quod, ut supra monui, *Historiæ litterariæ Franciæ scriptores* arbitrati sunt, jam inde ab eodem dicto anno 1075 exstiterit. Verum, etsi id ita sit, Sanctum etiam ante ipsum

annum 1075 cancellarii Remensis munus obisse, nonnulli existimant. Et quidem hoc diutissime ante annum illum Bruno obierit, si Marlotus in *Historia Metropolis Remensis* tom. II, pag. 143 recte scribat. Ibi enim de Gervasio Remensium archiepiscopo, anno 1067 vita functo, ita memorat: Ut omnibus modis reipublicæ præsertim litterariæ prodesset Gervasius, scholas Remenses, vetustate collapsas, illustriores reddere statuit opera S. Brunonis Coloniensis, ac in ecclesia Remensi a pueris enutriti, quem scholarum caput seu rectorem constituit, addito cancellariatus officio, quo egregie perfunctus est usque ad Manassem I, donec ipse, calcatis dignitatum pompis, in eremum secessit, ut infra dicitur.

92 Hactenus ille, Sanctum nostrum a Gervasio, Remensium antistite, ac proin ante annum 1068, quo hic jam obierat, imo vero jam inde ab anno 1036, ad quem hæc refert, Remensis ecclesiæ cancellarium creatum fuisse, non obscure docens. Verum postea ipsemet Marlotus, quo tam cito Brunonem muneri huic non fuisse adnotum, suadent, in medium adducit. Ac primo quidem pag. 159 et binis seq. recitat chartam, pro percelebris Sandionysiani Remis monasterii fundatione a Gervasio archiepiscopo anno 1067, uti in fine notatur, datam atque ab Oderico cancellario, qui etiam nominis aliqua variatione Odalricus aut Oldaricus vocatus reperitur, scriptam atque subscriptam; dein vero pag. 146 et seq. affert chartam alteram, in favorem S. Petri Ruminaciensis a Waltero viro nobili concessam, itaque terminatam: Actum publice Ruminacio anno Incarnationis Dominicæ MLXX, existente Papa Romæ Alexandro, regnante Francorum rege Philippo, Remis Manasse archiepiscopo, archidiacono Odone, cancellario Odalrico etc. Cum ergo, uti e binis hisce ab ipsomet Marlotto adductis instrumentis publicis constat, ecclesiæ Remensis cancellarius anno 1067 et anno 1070 Odalricus adhuc exstiterit, Sanctus sane non ante annum 1070, nedum ante annum 1067, dignitate illa fuerit decoratus.

idque certe
non ante an-
num 1070.

E

95 Imo vero ne ante annum quidem 1074 id forte acciderit. Etenim apud eundem iterum Marlotum Opere et tom. cit., pag. 168 et seq. exstat charta, pro Maurimontensis in diocesi Catalaunensi monasterii fundatione confirmanda a Manasse, Remensi archiepiscopo, impertita, quam hæc claudunt verba: Anno ab Incarnat. Domini MLXXIV, Indict. XII, Calend. Novemb., Epacta prima, regnante venerabili rege Philippo, hanc chartam, in generali synodo Remensi corroboratam et confirmatam, ego Oldaricus scripsi et subscripsi: etsi autem duo tunc Oldarici, alter Remensis ecclesiæ cancellarius, alter ejusdem (adi Marlotum Opere et tom. mox iterum cit., pag. 151) præpositus ac deinde primus Sandionysiani Remis monasterii abbas, Remis floruerint, recitataque chartæ, monasterio Maurimontensi datæ, subscriptio, utpote Odalrici scriptoris nomini contra morem, in chartis per ecclesiarum cancellarios scriptis servari solitum, cancellarii titulum non habens adjunctum, Odalrico præposito convenire videatur, verosimilius tamen Odalrico cancellario tribuenda est, quod cancellario- rum fuerit chartas publicas, quæ ab ecclesiarum, quarum cancellarii erant, seu capitulo seu episcopo dabantur, conscribere nominisque sui ad- scriptione munire, facilius fieri possit, ut hic cancellarii

nec forte ante
annum 1074,

F

A cancellarii titulum, utpote ad Chartæ, in generali diœcesis Remensis synodo solemniter corroboratæ ac confirmatæ valorem verosimiliter non requisitum, nomini suo adijcere neglexerit.

sed anno tamen aut 1070 aut alio e sez seqq. evenit,

94 Verum, utut hæc quantum ad chartæ hic memoratæ, in cujus præterea clausula, num. præced. data, epacta, antiquis computistis usitata, cum anno non convenit, subscriptionem sese habeant, Bruno equidem, uti omnia ad institutum præsens modo adducta consideranti patebit, anno 1076 exstitit ecclesiæ Remensis cancellarius, annoque 1069 dignitatem hanc consecutus nondum fuerat, ut illa proinde indubie saltem vel anno, qui hunc proxime exceperit, vel altero e sez sequentibus condecoratus primum fuerit, Remensem interim cathedram, non Gervasio, sed Manasse jam occupante. Porro etsi Bruno aliquandiu, uti ex jam dictis pronum est colligere, ejusque successor Godefridus scholarchæ simul et cancellarii munia Remis obierint, non semper tamen, qui Remensis ecclesiæ scholarcham agebat, ejusdem etiam cancellariæ erat, quandoquidem anno 1192, vacante cancellaria, Garnerius, ut Marlotus Historiæ metropolis Remensis tom. II, pag. 427 et seq. docet, scholarum magisterium obtinuerit, ut ex eo, quod Sanctus ex supra dictis diu ante annum 1070 scholarum præfectum præteritum egerit, cancellarium pariter, contra ac modo statuimus, jam tum egisse, argui non possit, contrarium licet sensisse videatur Mabillonius, utpote Marloti verbis, num. 91 huc transcriptis, quæ tamen non citat, consonans, sicque præfatione in alteram Sæculi vi Benedictini partem, num. 85 de Brunone scribens: In eadem (Remensi) ecclesia Gervasio tunc Pontifice, canonicus et scholarum magister... atque cancellarius factus est. Atque hæc sunt, quæ tum de ipso cancellarii munere, a Brunone Remis gesto, tum de tempore, quo huic primum is fuerit admotus, dicenda occurrunt.

cum jam diu ejusdem ecclesiæ canonicus fuisset.

95 Quod modo ad tempus, quo primum ecclesiæ Remensis canonicus fuerit adscriptus, pertinet, factum id esse, antequam Remenses scholas moderandas acceperit, ac proin diu etiam, antequam cancellarii munere functus fuerit, plerique censent scriptores recentiores; etsi autem nullo id queat antiquitatis testimonio confirmari, sat tamen verisimile apparet vel ex eo, quod tempus amplius, quo honorem illum consecutus Bruno sit, assignari non posse videatur. Ceterum sunt etiam, qui, Sanctum, Remis adhuc agentem, divini verbi exstitisse præconem, contendunt, innixi, ut opinor, partim sequenti, quem funebri ecclesiæ Andegavensis Titulus, inter recudendos 166, includit, versiculo:

Multos sermones faciebat per regiones.
Verum anne hic de Brunone, Remis adhuc versante, agatur, pro certo quis asserat? Recitato enim versiculo proxime alter hic ibidem subditur:

Urbem transivit Romam, Calabrosque petivit;
Surius autem binos illos versiculos, priori nonnihil immutato, absque interpunctione ita conjungit:

Multos sermones faciendo per regiones
Urbem transivit Romam, Calabrosque petivit.
Ut sit, Brunonem, equidem Remis etiam subinde ad populum verba fecisse, a vero forte alienum non est, uti et eum plures ibidem, quam supra enumeratæ sint, scientias docuisse. Nec dubium reor, quin præterea ibi discipulis suis

sacras Paginas explanarit, quas sane, simulque linguas Græcam ac Hebraicam, ad earum intelligentiam plurimum conducentes, optime calluit, uti liquidum fiet ex iis, quæ de ejus in Psalmos ac S. Pauli Epistolas Commentariis disserenda occurrunt.

AUCTORE
C. B.

§ V. Quales Sanctus discipulos habuerit, qui hos bonis moribus non minus quam litteris informarit, et quæ tunc in eo animi dotes ac virtutes enituerint.

Ingentem sane eorum, quos Sanctus noster discipulos habuerit, litterasque (unde ejus in hisce tradendis industria mirifice eluxit) optato plane successu docuerit, multitudinem exstitisse, non obscure indicat funebri illius Titulus 151 sequentibus hisce, quibus partim constat, versiculis:
Splendor sermonis fuit et lux religionis.

Ejus religio scitur ubique satis.
Ejus doctrina sunt facti tot sapientes,
Quos mea mens nescit, et mea penna tacet.

Nec numero tantum multi S. Brunonis discipuli, verum etiam aliquot ex hisce tam virtute ac morum probitate, quam munitis ac dignitatibus, quibus postmodum decorati fuerunt, spectabiles exstiterunt. Nonnullos ex hisce illustriores, cum discipulorum probitas claritasque in magistrorum gloriam quodammodo etiam cedat, exempli loco recensere hic lubet. Omnium facile princeps est Otto seu Odo, nobili loco in Gallia natus, e Priore Cluniacensi episcopus Ostiensis ac tandem summus Pontifex, assumpto Urbani II nomine, anno 1088 creatus, tum Philippi Francorum regis et Bertræ pellicis excommunicatione, tum belli sacri in concilio Claromontano promotione celeberrimus; cujus præceptorem aliquando exstitisse Brunonem, docet quatuor primorum Cartusæ Priorum Chronicon, seu transcriptum ex hoc Sancti num. 7. elogium, resque proinde extra omnem controversiam esse debet, ut Ruinartius tom. III Operum posthumorum in Pontificis hujus Vita merito contendit. Accedit Robertus a Burgundia, regia Burgundiæ ducum stirpe satus, filius nempe Henrici a Burgundia, nepotis Roberti regis Franciæ, ad Lingonensem cathedram, ut Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom. IV in episcopis Lingonensibus docent, anno circiter 1085 promotus, qui ipsemet in Titulo funebri, inter recudendos 59, quem Sancto nostro inscripsit, hujus sese discipulum fuisse, profertur.

E
Purimos
Sanctus discipulos habuit.
Aliquot ex his illustriores

97 Hisce adhuc addo Lambertum, Pullariensis ad Seguanam Ordinis S. Benedicti monasterii abbatem, Petrum canonicorum Regularium S. Joannis in Vineis prope Suessionas itidem abbatem, et Mainardum Comeriensis seu Cormaricensis in Turonensium territorio cœnobii, dum ad eum epistola encyclica, mortis S. Brunonis nuncia, fuit allata, Priorem ac deinde abbatem, qui omnes in Titulis funebribus, 43 nimirum,

hic recensentur, quos bonis etiam moribus, utpote omnes